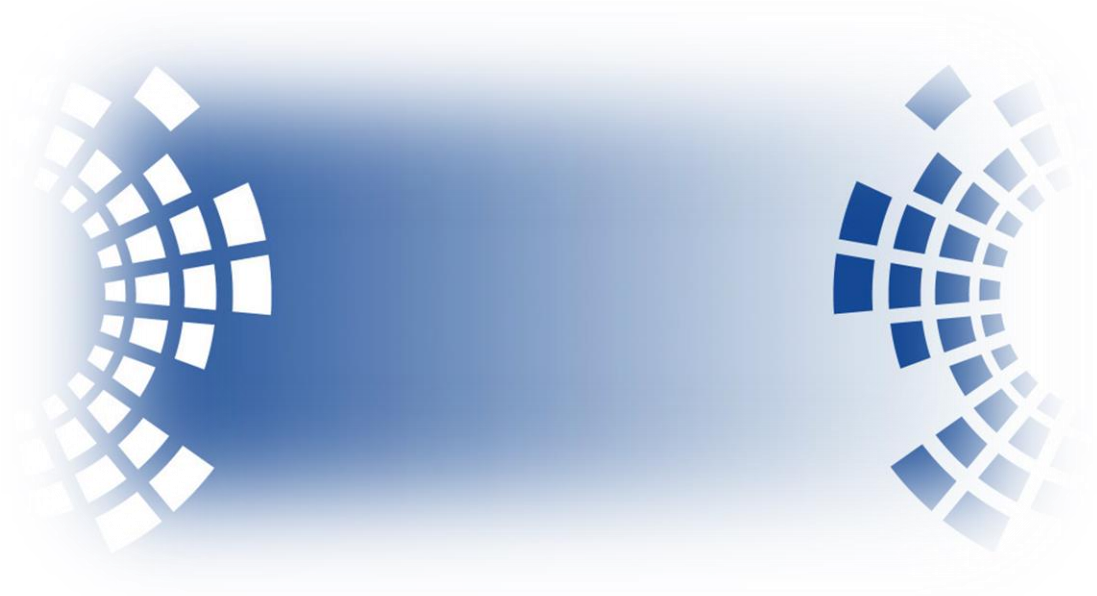

OECD STUDIES CONFERENCE ON POLITICAL SCIENCES & ECONOMY

19-21 MARCH 2020

ANKARA, TURKEY

FULL TEXT BOOK

Edited by

Dr. Kaan DIYARBAKIRLIOGLU

Nurlan AKHMETOV

ISBN 978-625-7914-90-1

FULL TEXT BOOK

OECD STUDIES CONFERENCE ON POLITICAL SCIENCES & ECONOMY

March 19-21, 2020
Ankara, Turkey

Editors

Dr. Kaan DİYARBAKIRLIOĞLU
Nurlan AKHMETOV

Institute Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY

TR: +90 342 606 06 75

E posta: kongreiksad@gmail.com

www.iksad.org.tr www.iksadkongre.org

**All rights of this book belong to IKSAD Publishing House
Authors are responsible both ethically and juridically**

Iksad Publications - 2020©

Issued: 15.04.2020

ISBN 978-625-7914-90-1

CONFERENCE ID

TITLE OF CONFERENCE

OECD STUDIES CONFERENCE ON POLITICAL
SCIENCES & ECONOMY

PARTICIPATION

Keynote & Invited

DATE - PLACE

March 19-21, 2020

Ankara, Turkey

ORGANIZATION

Institute Of Economic Development And Social Researches
Publications®

ORGANIZING COMMITTEE MEMBER

Dr. Hatice Nur GERMİR

Mariam Sheddahi OLSSON

Samira KHADHRAOUI

Dr. Zhuldyz TASHKENBAYEVA

Angela MISTRETTA

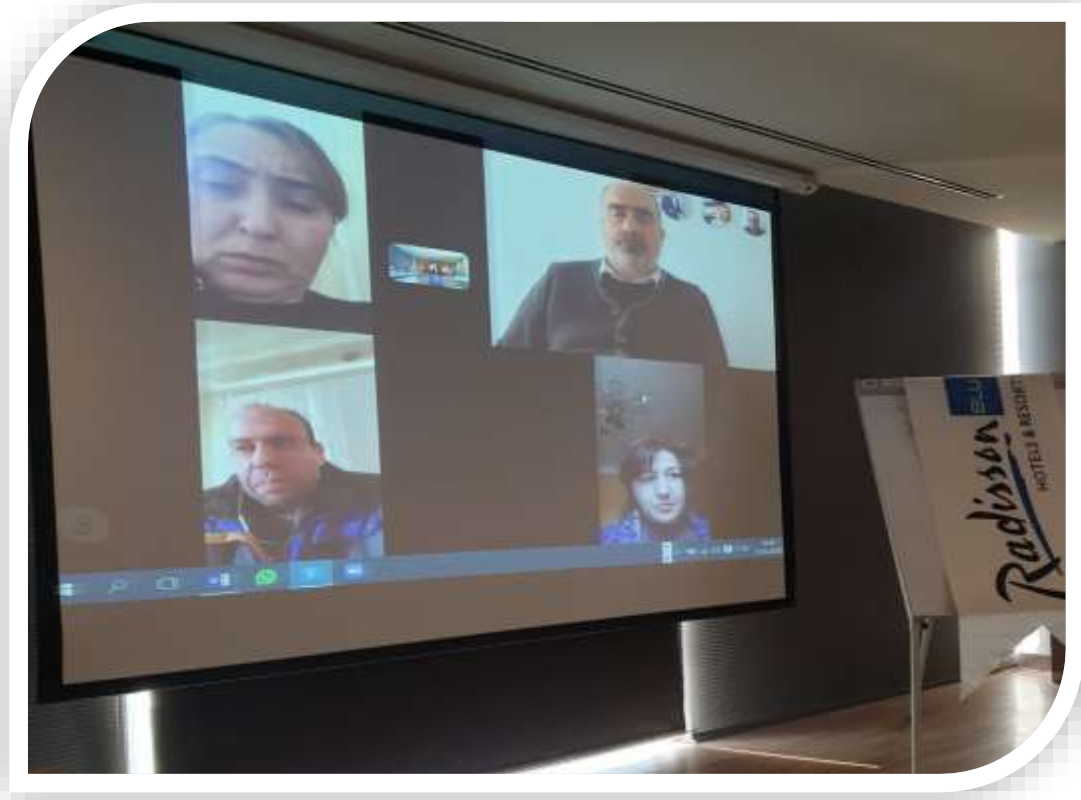
Dr. Akbar VALADBIGI

COORDINATOR

Nurlan AKHMETOV

LANGUAGES

English, Turkish, Russian, Arabic

OECD STUDIES CONFERENCE ON POLITICAL SCIENCES & ECONOMY
19 - 21 March 2020
Ankara, TURKEY

21.03.2020
SATURDAY / 10:00-12:00

SESSION - 1. HALL - 3	HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Zeki BAYRAMOĞLU
H. Nehrini TUNALI Seçil DURMAZ	YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ FİNANSMANI: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Özlem ARSLAN H. Nehrini TUNALI	REFAH GÖSTERGESİ OLARAK MUTLULUK: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
Seçil DURMAZ Özlem ARSLAN	TÜRKİYE'DE ENERJİ GÜVENLİĞİ VE YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARI; OECD ÜLKELERİ ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA
Dr. Öğr. Üyesi TÜLAY YEL	TÜRKİYE'DE E-DÖNÜŞÜM UYGULAMALARINDAKİ GELİŞMELER VE E- BELGE ÖZEL ENTEGRATÖRLERİNİN BİLGİ SİSTEMLERİ DENETİMİ KILAVUZU'NUN İNCELENMESİ
Merve BOZDEMİR Prof. Dr. Zeki BAYRAMOĞLU	BEŞERİ SERMAYE ENDEKSİNİN TEKNİK ETKİNLİĞE KATKISININ BELİRLENMESİ: OECD ÜLKELERİ ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Hişyar KORKUSUZ	SU SAVAŞI VE SU BARIŞI ARASINDA POLİTİK MED-CEZİR'LER VE TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU SU SİYASETİ
Sergen GÜR SOY Dr. Öğr. Üyesi Ayten YAĞMUR	TÜRKİYE'NİN ULUSLARASI EKONOMİ KURULUŞLARIYLA İLİŞKİLERİ: IMF İNCELENMESİ
Noha EMARA Hicran KASA	ROLE OF FINANCIAL DEVELOPMENT IN DOMESTIC SAVINGS ACCUMULATION: THE CASE OF EMERGING MARKETS

CONTENT

CONGRESS ID	I
PHOTO GALLERY	II
SCIENTIFIC COMMITTEE	III
PROGRAM	IV
CONTENT	V

FULL TEXT OF PAPERS

Mehmet YAZICI	
<i>TÜRKİYE'DE FİNANSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE YEŞİL TAHVİL İHRAÇLARI</i>	1-9
Emre ORUÇ	
<i>ANLAM TEMELLİ İŞ TATMİNİNE DOĞRU: KAMU ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</i>	10-16
A. Beril TUĞRUL	
<i>ENERJİ EKONOMİSİ ve ENERJİ POLİTİKALARIYLA İLİŞKİSİ</i>	17-25
Ersoy KUTLUK	
<i>TÜRKİYE'DE DPT ÖZELİNDE PLANLAMANIN GELİŞİMİ VE STRATEJİK PLANLAMA</i>	26-41
Merve BOZDEMİR & Zeki BAYRAMOĞLU	
<i>BEŞERİ SERMAYE ENDEKSİ TEKNİK ETKİNLİĞİNİN İNCELENMEİ: OECD ÜLKELERİ ÖRNEĞİ</i>	42-53
Sakina BABAŞOVA & Levent ŞENYAY	
<i>ZAMAN SERİSİ VERİLERİNDE DOĞRUSALLIK VE DEĞİŞKENLİK TESTLERİ ÜZERİNE BİR SİMÜLASYON DEĞERLENDİRMESİ</i>	54-70
Özlem ARSLAN & H. Nehrın TUNALI	
<i>REFAH GÖSTERGESİ OLARAK MUTLULUK: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME</i>	71-81
Mehmet Hişyar KORKUSUZ	
<i>SU SAVAŞI VE SU BARIŞI ARASINDA POLİTİK MED-CEZİR'LER VE TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU SU SİYASETİ</i>	82-99
Cumhur ŞAHİN	
<i>ŞANS OYUNU MU YOKSA SİGORTA MI? SIRADIŞI BİR HAYAT SİGORTASI BRANŞI OLARAK TONTİN</i>	100-104

**SU SAVAŞI VE SU BARIŞI ARASINDA POLİTİK MED-CEZİR'LER VE
TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU SU SİYASETİ**

THE POLITICAL EBB AND FLOW BETWEEN WATER WAR AND WATER PEACE
AND TURKEY'S MIDDLE EAST WATER POLITICS

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Hişyar KORKUSUZ

İnönü Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

ÖZET

Su yeryüzünde başta insanlar olmak üzere tüm diğer varlıklar için hayat kaynağı olarak vazgeçilmez bir temel madde olma özelliğini sürdürmektedir. İnsanoğlu kendi yaşam alanını hep suya yakın olacak şekilde seçti. İnsanların gerçekleştirdiği tarım devrimi, nehir yataklarına yakın alanlar çevresinde Ortadoğu'da Fırat ve Dicle havzasında ortaya çıktı. Dinler, kültürler, devletler, güçler ve medeniyetler için suyun hep birinci derecede önemi vardı. Sanayi ve Bilgi devrimi sonrasında da suya olan talep hiç azalmadığı gibi nüfusun hızla artması, endüstrileşme ve kentleşme trendi ve daha pek çok faktör suyun önemini daha da çoğalttı. İnsani aktiviteler, teknik bilgi gereksinimleri çevresel, ekonomik ve politik sebepler küresel dinamiklerle de birleşince suya olan ilgi stratejik seviyelere çıkacaktı. Su kaynak ve havzaları, sanayileşmeyle birlikte özellikle başta gelişmiş ülkelerde ve daha sonra kalkınmakta olan ülkelerde tabiat ve çevreyle uyumlu olmayan tarzda kullanılacaktı. Bu durum süreç içerisinde 1970'lerden itibaren çevre bilincinin yükselişini tetiklese de yeryüzünde iklim ve habitatın değişimi hemen her yerde alarm zillerinin çalınmasına neden oldu. Yenilenebilir bir enerji kaynağı olmasına rağmen görece kıt hale gelmesi ve yaşamsal değerinden dolayı ticari bir meta olarak görülen su, hem barış hem de savaş olasılıkları yönünden yerel, bölgesel ve küresel düzeylerde ele alınır hale geldi. Suya dair her şey artık politika, strateji ve yönetişimin odak noktası oldu. 1.Dünya Savaşı'ndan sonra Petrol, 2.Dünya Savaşı'ndan sonra Nükleer Enerji konuşulurken önümüzdeki dönem ve yüzyılda suyun gelecekteki olası savaşlarda en büyük faktör olacağı tartışılmaya başlandı. Ortadoğu her üç enerji kaynağıyla alakalı olarak -özellikle giderek artan bir trendle hidroenerji- güvenlik, krizler ve işbirliği bağlamında jeopolitik önemini korudu. Hidrostrateji'nin Ortadoğu ölçeğinde özellikle Fırat, Dicle ve Nil Havzası olmak üzere su kaynakları açısından kullanım, birikim ve paylaşımı başta Türkiye'ye ve bölgesel sorunlara ve durumlara etkisi karşılaştırmalı analizlerle etüt edilmelidir. Ortak geleceğin yeniden inşası, riskleri ve krizleri dikkate alarak "su hayattır" temel ilkesini canlandıran bir barış ve işbirliği kültürünün eksen değer haline getirilmesiyle mümkün olabilir. Petrol'ünü yüzyıl önce siyaset labirentlerinde kaybeden Ortadoğu, suyunun buharlaştırılmasına izin vermemelidir.

Anahtar Kelimeler: Suyun Önemi ve Değeri, Türkiye'nin Ortadoğu Su Siyaseti, Su Savaşı ve Su Barışı arasında Politik Med-Cezir'ler, Küresel Güçler ve Ortadoğu'da Uluslararası Sular, Fırat ve Dicle'nin Benzersiz Konumu.

ABSTRACT

Water continues to be an indispensable fundament and source for human life and for life of other beings. Humankind have always chosen their living space near to water. The agricultural revolution that people realized occurred close to riverbeds around Euphrates and Tigris basins in the Middle East. Furthermore water has always been of primary importance for religions, cultures, states, powers and civilizations. While the demand for water never decreased, industrial and informational revolution, rapidly increasing population, industrialization and urbanization and many other factors made water even more important. The combination of human activities, technical information requirements, environmental, economic and political reasons with global dynamics lead the interest in water rise to strategic levels. With the industrialization, water resources and basins got used in a way that was incompatible with nature and environment, especially in developed countries and later in developing countries. Although this situation triggered the rise of environmental awareness in the process since 1970s, climate and habitat change on earth caused ringing alarm bells all around the globe. Despite being a source for renewable energy, water, which became relatively scarce and a commercial commodity due to its vital value, has been approached at a local, regional and global levels in terms of both, peace and war possibilities. Everything about water is now in the focus of politics, strategies and governance. Speaking of Oil after World War I and Nuclear Energy after World War 2, it was started to be discussed that water will be the biggest factor in future wars in the next period and century. In relation to all three energy sources -especially with an increasing trend of hydroenergy- the middle east retained its geopolitical importance in the context of security, crises and cooperation. Hydrostrategy in the Middle East, especially the Euphrates, Tigris and Nile basins and their water resources in terms of use, accumulation and sharing, as well as its impact on regional problems and situations, especially in Turkey, should be studied by comparative analysis. The Reconstruction of a common future, taking into account risks and crises, can be possible by making a peace and cooperation culture to a core value, which embodies the basic principle “water is life”. The Middle East, which lost its oil in political labyrinths a century ago, should not allow its water to be evaporated.

Keywords: The importance and value of water, Turkey’s Middle East water politics, the political ebb and flow between Water War and Water Peace, Global Powers and international waters in the Middle East, the unique position of Euphrates and Tigris.

GİRİŞ

Su yeryüzünde başta insanlar olmak üzere tüm diğer canlılar için hayat kaynağı olma özelliğini sürdürmektedir. Neolitik devrimin (Tarım’ın Mezopotamya havzasında ortaya çıkışından itibaren) başladığı topraklar ve su havzaları ilk olarak Ortadoğu’da biçimlenecek ve ortaya çıkan toplumsal yapı ve kurumlarda başat faktör suyun kullanımı, paylaşımı ve tasarrufu üzerinden etkili olacaktır. Dinler, kültürler ve medeniyetler, insan toplulukları ve devletler için tarih boyunca suyun hep birinci derecede, anahtar ya da kilit mevkide önemi olacaktır. Bu durum tarım devriminden sonra sanayi inkılabı sonrasında farklılaşmış bir tarzda sürecekti. Bilgi çağı

ve enformasyon devrimi ve sonrasında -yani içinde bulunduğumuz dönemde- bu hayati gereklilik algısı çevresel sorunların da tetiklemesiyle her seviyede ve platformda yükselecekti. Sanayileşme, kentleşme ve nüfus artışıyla birlikte tabiatın özensiz ve tahripkar kullanımı teknolojinin üretim süreçlerinde ortaya çıkan zehirli atıklar ve diğer kimyasallar yüzünden su sorunu hem nicelik hem de nitelik açısından ekolojik, ekonomik, politik ve insani sonuçlarıyla 1970'lerden itibaren yerel, bölgesel ve global ölçekte ele alınmaya başlanacaktı. Teorik perspektife ve kuramsal çerçeveye göre suyun savaş-çatışma ya da barış-işbirliği ekseninde okunma çabaları için uluslararası ilişkilerdeki büyük tartışmaları beklemek gerekecekti. Bu meta anlatı ve söylemlerin içinde bulunulan konjonktüre ve sistemsal reflekslere göre yansıdığı konu başlıkları içinde enerji, güvenlik ve uluslararası örgütler çalışmaları içinde su stratejisi, su siyaseti ve su diplomasisi başlıkları 1990'lardan günümüze güçlenerek gelişen bir seyir rotası izleyecekti. Konunun Türkiye'nin su siyasetinin inşası kapsamında, Ortadoğu bölgesine yönelik olarak uluslararası politik dalgalanmaları göz önünde tutarak, olası risklerle birlikte potansiyel imkanlar çerçevesinde ele alınarak işlenmesi ve bir gelecek vizyonu sunulması makalenin öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır.

1. ORTADOĞU VE SINIRAŞAN (ULUSLARARASI) SULARIN ARTAN ÖNEMİ

Su insanların onsuz ne hayatta kalabilecekleri ve ne de aktif olabilecekleri yeri dolduramaz, ikame edilemez bir doğal kaynaktır. V.I. Vernadskiy'in vurguladığı üzere, "Su gezegenimizin tarihinde biricik (unique) bir pozisyona sahiptir. Yeryüzündeki tüm maddeler -mineral, kaya veya canlı cisim olması fark etmez- belli bir oranda su içerir" (Korzun, 1978: s.17). Su sürekli hareket halindedir ve döngüsel bir süreç içinde devri daim etmektedir. Okyanus, denizler, adalar ve diğer doğal yüzeylerden kaynaklardan buharlaşma ile bu süreç başlar. Bu döngüsel süreci sağlayan güç güneşten gelen solar radyasyonun (salınımın) yeryüzü yüzeyine akışıyla mümkün hale gelir (Korzun, 1978: s.104).

Suyun hayatın ve insani varoluşun her alanındaki bu etkisi tarihin ana dinamiklerinden birisini teşkil ettiğini görmekteyiz. Dinler, kültürler ve medeniyetler, insan toplulukları ve devletler için tarih boyunca suyun hep birinci derecede, anahtar ya da kilit mevkiinde önemi olacaktır.

Tarihsel olarak su kaynaklarına erişim imkanı savaş ve barış süreçlerinde kritik bir rol oynamıştır (Chellaney, 2016: s.75). Dünya'daki su kaynaklarına bakıldığında Afrika ve Ortadoğu'nun su stresi, kıtlığı içinde olduğu açık bir şekilde görülmektedir (Bkz. Ekler: tablo ve harita). Ancak bu durum su savaşından daha çok su barışını öne çıkarması gereken bir realite olarak değerlendirilmelidir.

Ortadoğu'nun sosyo-ekonomik yapısını analiz ederken üç temel eksenden bahsetmek mümkündür. Birinci eksen yapısal dönüşümle (structural transformation) devlet yapısı ve siyasa (state structure and policy) arasındadır. Diğer eksen devlet yapısı ve siyasa ile sosyal aktörler (social actors) arasındadır. Üçüncü eksen sosyal aktörler ile yapısal dönüşüm arasındaki etkileşimden beslenir. Yapısal dönüşüm dengesiz sektörel büyüme süreci ile karakterizedir. Devlet yapısı ve siyasa yapımından kasıt zorlayıcı tekel niteliğindeki gücün topluma, kurumlara ve ekonomiye yaptığı muhtemel müdahaleler ile tekel oluşturma süreci

anlaşılırken sosyal aktörlerin ise çıkarlar, gruplar ve sınıflar üzerindeki devletin kendi politikaları ile biçimlendirerek etkileşim kurduğu ve devletin büyüme stratejilerinden etkilenen kimseler düşünülmelidir (Richards ve Waterbury, 2008: s.7-8). Ortadoğu'daki ekonomi politik yapının zaafının yansıdığı dengesiz sektörel alanlardan birisi su odaklı ve sudan kaynaklanan etkiler, durumlar ve sonuçlardır denilebilir. Yapısal dönüşümün dengesiz sektörel büyüme süreci ile karakterize olma özelliği ve durumu su siyaseti, diplomasisi ve suyun sevk ve idaresi noktalarında açıkça gözlemlenebilmektedir. Tabii bu su kaynaklı problematiğin insan insan, insan ve toplum ve insan ve tabiat ilişkileri bağlamında tarihsel süreklilik ve değişim dinamikleri kapsamında temel alınan kuramsal yaklaşım ya da teorik perspektife göre pek çok yapısal ve fonksiyonel analizi yapılabilir.

Ortadoğu'da su geriliminin, çatışmasının en yüksek olduğu alanlar Ürdün Havzası başta olmak üzere, Fırat-Dicle Havzası ve Nil Havzasıdır. Bu havzalarda yaşanan anlaşmazlıkların temel sebepleri ekonomi politik faktörlerin yanısıra uluslararası hukukta yer alan belirsizlikler, boşluklar ve tarafların rasyonel olmayan istek ve arzularıdır. Devletler başta olmak üzere ilgili taraflar ve aktörlerin makul ve diyaloga, uzlaşmaya açık su politikaları geliştirme gereksinimi tezahür etmiş bulunmaktadır (Ateş ve Bektaş, 2016: s.392). Nil Nehri, Mısır, Sudan ve Güney Sudan, Etiyopya, Eritre, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Burundi olmak üzere toplam 11 ülke tarafından paylaşılmaktadır. Küresel aktörlerin bölgedeki egemenliği ve Mısır'ın diğer devletlere göre gücü dolayısıyla Mısır lehinde düzenlemeler yapılmıştır. Nil'den dolayı bir savaş yaşanmamıştır. İsrail su ihtiyacının tamamına yakınına karşılığında Ürdün Nehri üzerindeki anlaşmazlıktan dolayı 1967'de Suriye ve müttefiki Arap ülkeleriyle savaşmıştır. İsrail, bundan başka Litani Nehri'ni Ürdün Nehri'ne bağlayarak yetersiz kalan su ihtiyacını karşılama amacını gerçekleştirmek istemiştir. Lübnan'da yer alan Litani Nehrinin bulunduğunu bölgenin bir kısmını ilki 1978 yılında diğeri 1982 yılında olmak üzere iki kez işgal etmiştir (Ateş ve Bektaş, 2016: s. 396).

Yeryüzünün %70'i sularla kaplıdır ve taze su (fresh water) kaynakları ise toplam su kaynaklarının ancak %3'üne tekabül etmektedir. Bu miktarın da 2/3'ü kutuplarda ve buzullarda saklıdır. İnsanoğlu için erişilebilir taze su (bazı yazarlar tatlı su olarak da ifade edebilmektedir) oranı toplam suyun ancak %1'i mesabesinde (Kitissou, 2004: s.4). Suyun ekolojik, ekonomik ve politik boyutları yerel, bölgesel ve küresel ölçekte önemini daima korumuştur.

Dünyada mevcut su kaynakları ve miktarı ile ilgili iki temel referans çalışmadan birincisi SSCB Devlet Su Enstitüsü'nün 1974 yılındaki raporudur ve 1978 yılında UNESCO tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Dünyadaki tatlı su kaynaklarına dair çok detaylı bilgiler veren, pek çok harita ve tablolar içeren bu eser teknik bir su atlası hüviyetinde bir çalışmadır (bu eserden bir haritayı ek'te bulabilirsiniz). Bir diğer önemli çalışma 1980'de Başkan Jimmy Carter'ın takdimiyle yayınlanan ABD Jeoloji Araştırmaları kurumunun çalışmasıdır. Jimmy Carter'ın 23 Mayıs 1977'deki kongre konuşmasında, "çevresel problemlerin ulusal sınırlarda durmayacağını ve tüm diğer milletlerle birlikte ortak çevrenin korunması için uluslararası düzeyde acilen harekete geçilmesi gerekliliğinin anlaşılmasına" yaptığı vurgu ile başlayan

2000'ler için hazırlanan bu rapor (Global 2000 Study) o dönemden geleceğe tutulan bir projeksiyon olarak dikkatleri üzerine çekecekti (aktaran Barney, 1991: s.XIV). Bölgesel su kısıtlılığı her yerde gözlenebilecek bir durum olacaktır. 1970-2000 yılları arasında gerçekleşecek nüfus artışından dolayı mevcut su ihtiyacının karşılanması ancak dünyanın yarısı için mümkün olabilecektir. Hayat standartları ve ormanların azalmasına paralel olarak su arzı 2000'lerde iyice daralacaktır. Su arzı meselesi her yerde çok daha pahalı gelecektir (Barney, 1991: s.2). 1975-2000 periodunda suyun sulama amacıyla kullanılan % 70'lik oranı iki kat artacağı için ister istemez bir su azlığı ortaya çıkabilecektir. Sanayileşmiş ülkelerin rekabeti ve ormanlar başta yeşilin azalması bu süreci istikrarsız hale getirecektir. Ortadoğu dahil pek çok bölgede su sıkıntıları baş gösterecektir (Barney, 1991: s.26).

Su kaynak ve havzaları, sanayileşmeyle birlikte özellikle başta gelişmiş ülkelerde ve daha sonra kalkınmakta olan ülkelerde tabiat ve çevreyle uyumlu olmayan tarzda kullanılacaktır. Bu durum süreç içerisinde 1970'lerden itibaren çevre bilincinin yükselişini tetiklese de yeryüzünde iklim ve habitatın değişimi hemen her yerde alarm zillerinin çalınmasına neden oldu. Yenilenebilir bir enerji kaynağı olmasına rağmen görece kıt hale gelmesi ve yaşamsal değerinden dolayı ticari bir meta olarak görülen su, hem barış hem de savaş olasılıkları yönünden yerel, bölgesel ve küresel düzeylerde ele alınır hale geldi. Suya dair her şey artık politika, strateji ve yönetişimin odak noktası oldu. 1.Dünya Savaşı'ndan sonra Petrol, 2.Dünya Savaşı'ndan sonra Nükleer Enerji konuşulurken önümüzdeki dönem ve yüzyılda suyun gelecekteki olası savaşlarda en büyük faktör olacağı tartışılmaya başlandı.

Bir bütün olarak büyük resime bakıldığında insanoğlunun kendi yaşam alanını hep suya yakın olarak seçtiği görülebilir. İnsanların gerçekleştirdiği tarım devrimi, nehir yataklarına yakın alanlar çevresinde Ortadoğu'da Fırat ve Dicle havzasında ortaya çıktı. Dinler, kültürler, devletler, güçler ve medeniyetler için suyun hep birinci derecede önemi vardı. Burada ortaya çıkan kültür ve medeniyet dalga dalga etrafa yayıldı ve süreç içerisinde gelişip güçlendi ve büyük ölçekli dönüşümlere sebebiyet verdi. Büyük nehirler ve deniz kenarları da bu süreç dahil olarak uygarlığın gelişiminde hayati bir rol oynadı. Sanayi ve Bilgi devrimi sonrasında da suya olan talep hiç azalmadığı gibi nüfusun hızla artması, endüstrileşme ve kentleşme trendi ve daha pek çok faktör suyun önemini daha da çoğalttı. İnsani aktiviteler, teknik bilgi gereksinimleri çevresel, ekonomik ve politik sebepler küresel dinamiklerle de birleşince suya olan ilgi stratejik seviyelere çıkacaktı. Savaş ve barışta etkili olan suya erişim imkanı büyük göçlerde belirleyici rol oynadı. İnsani tüm faaliyetler özellikle Neolitik Devrim sonrası tarım arazilerinin çoğalmasıyla birlikte su ve toprak merkezli olarak toplumsal işbölümü ve hayatını kazanma tarzına göre şekillenip dönüşüme uğrayacaktı. Suyun önemi ve değeri sanayi devrimi ve sonrası için de hiç azalmadı. Suyun endüstri devrimi ve sonrasında başta fabrikalar olmak üzere denetimsiz teknolojik son ürünler ve her türlü atıklar ve kirlilikle insanlık ve tabiata karşı sorumsuz kullanımından kaynaklanan ek sorun alanları birikimsel bir etki ile süreç içinde kendini daha fazla gösterecekti.

2. ORTADOĞU'DA SUYUN SERÜVENİ: ÇATIŞMA VE İŞBİRLİĞİ SÖYLEMLERİ ARASINDA GELGİT'LER

Akademik çevrelerde 1980'lerden itibaren yükselen bir profile su savaşları kavramsallaştırması öne çıkmaya başlayacaktı. 'Water wars versus water peace (su savaşları karşısında su barışı)' olarak nitelendirilebilecek bu eğilim süreç içerisinde su barışı yaklaşımının daha geniş bir kabulüne yol açacaktı (Stucki, 2005: s.5). Bu durum epistemik topluluk ve yaklaşımların politik karar alıcılar üzerindeki etkisinin belirsizliğiyle de ilişkilendirilebilir. 1990'ların başlarındaki bu tartışmanın epistemik konsensüsün Ortadoğu'daki su savaşı beklentisinden kaynaklandığı düşünülebilir (Stucki, 2005: s.66).

J. R. Starr 1991'de yayınlanan "water wars" makalesinde, Ortadoğu su krizinin yaklaşan tehlikeli su kısıtlılığı ve kalite problemlerine (kontamine olma durumlarına) rağmen herhangi bir ülke ya da uluslararası organın evlatlık olarak alıp benimsemeye yanaşmadığı bir stratejik yetim olduğunu ileri sürüyordu (Starr, 1991: s.17). Global Su Zirvesi İnsiyatifi'nin kurucu başkanı ve Ortadoğu uzmanı olan Starr'ın bu tesbitleri o günün şartlarında oldukça çarpıcıydı ve su savaşları kavramsallaştırmasına da hatırı sayılır etkisi olmuştur. Ancak konunun bölgede içeriden bir bakışla tasviri ve görünümü farklı boyutlar ve içeriğe sahip olarak tezahür etmektedir.

Bazı yazarlar ve akademisyenler siyasi söyleme paralel olarak genellikle betimleyici bir metodoloji benimseyerek çalışmalarında "su savaşları" gibi siyasi sloganları realist teorinin de etkisinde kalarak kullanmışlardır. Bu literatür suyu, hem tarihsel hem de geleceğe yönelik olarak devletlerarası bir savaş nedeni olarak tanımlar. A. T. Wolf bunları "su savaşları literatürü" olarak sınıflandırır ve bu teorilerle ilgili en temel problemin mutlak bir kanıt yetersizliği olduğunu ileri sürer. Bu literatür tarafından en sık verilen örnekler İsrail ve komşuları arasında gerçekleşen savaşlardır. Realist görüşler, Orta Doğu-Kuzey Afrika siyasi coğrafyasında yer alan diğer iki önemli sınıraşan nehir sistemindeki (Nil ve Fırat-Dicle) politik dinamikleri de nesnel bir biçimde yansıtmamışlardır. Bu iki nehir sisteminin "başat güçleri" olan Mısır ve Türkiye, realistlerin iddia ettiği gibi sınıraşan su politikalarında güç kullanımına başvurmamışlardır. Bununla birlikte 21. yüzyıla girerken bir yandan küresel su diyaloglarında "bütüncül su kaynakları yönetimi" paradigması etkinliğini artırırken diğer yandan kalkınma odaklı uluslararası girişimlerde suyun sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun giderilmesi için kilit kaynak olduğu görüşü hakim olmaya başlamıştır. Sınıraşan su kaynakları politikalarına ilişkin kuramsal yaklaşımlar özetle şöylece tanımlanabilir: Su Savaşları (Realizm), Bütüncül Su Kaynakları Yönetimi (Kurumsalcılar) ve Sanal Su (Uluslararası Siyasi İktisat) (Kıbaroğlu, Sümer, 2006: s.21-31). Her konuda olduğu gibi su meselesi de sahip olunan teorik perspektif içinde farklı görüş ve değerlendirmelerle ele alınmaktadır.

İnsanların doğal olarak davranışlarında bilişsel tutarlılık ve denge arayışları vardır. Farklı bilişler arasında kimi zaman çelişkiler ortaya çıkar. İki ayrı biliş arasında tersini gerektirmediği sürece kişi tutarsızlık görmeyebilir. Tutarsızlık birey için psikolojik sonuçları açısından tanımlanır. Bireyin alışılmamış mantıksal sistemi varsa ya da genel mantık kurallarından

habersizse iki biliş arasında çelişki görmeyeceği açıktır. İki biliş arasındaki çelişki kaynaklarından birisi mantıksal tutarsızlıktır diğeri ise davranışsal tutarsızlıktır. Birey için bir çelişki ortaya çıktığında algılanan bir tutarsızlık söz konusu olur. Çelişkili unsurların sayı ve önemine oranla çelişkisiz unsurların sayı ve önemi etkilidir. Çelişkinin büyüklüğünde bilişsel sistemin bütünü dikkate alınır. Kişiler çelişkili bilişin önemini azaltarak ya da bilişsel sistemlerine çelişkisiz unsurlar ekleyerek çelişkiyi azaltmak isterler. Çelişkili unsuru ortadan kaldırmak, çelişkiyi en aza indirmek ya da mümkünse çelişkili olmayacak şekilde değiştirmek te çelişkiyi azaltma yollarındandır. Bir karar sonrası seçtiği şeye olan ilgi ve sevgisini arttırarak tercih etmediğine de ilgi ve sevgisini azaltarak çelişkiyi azaltmak söz konusu olabilir. Özellikle çaba harcamp ta beklentiler gerçekleşmediğinde çelişki ortaya çıkar (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1998). Bireysel ve toplumsal ilişkiler çerçevesinde görülen bu çelişki ve tutarsızlıklar uluslararası ilişkiler düzeyinde de ortaya çıkabilir ve çelişkilerin azaltılması aranan gerçek rasyonalite olmalıdır.

Booth ve Wheeler'a göre bireylerin niyetleriyle ilgili belirsizlik sosyal ve politik hayatın doğal parçasıdır. Ortada bir "diğer zihinler problemi (problems of other minds)" vardır ve esas olan güvenlik ikileminden çok güvenlik açmazının söz konusu olmasıdır. İkilemin merkezinde seçim vardır ve güvensizliğin nasıl çözülebileceğine dair güvensizlik mantıkları (logics of insecurity) söz konusudur. Çözüm için geliştirilen bu yollar yani mantıklar, korku merkezli mantık, düzen merkezli mantık ve güven merkezli mantık olarak üç grupta toplanır. Korku merkezli mantıkta anarşik bir ortamda kalan aktörler egoistçe bir seçim yapar ve kendi çıkarını (self-interest'i) tercih eder. Bu başkalarının güvensizliği üzerinden güvenliği sağlama yoludur. Düzen merkezli mantıkta yer alan devletler toplumdur ve işbirliğini güçlendirirler. Güven merkezli mantıkta tek başına olan bir birey insanlığın küresel seviyede yeniden biçimlendirilebileceğini ortaya koyabilir (Bilgiç, 2015: s.342-346).

Ortada çözülmesi gereken bir "diğer zihinler problemi (problems of other minds)" vardır. Yani biz ve onlar ayrımını aşan bir bütüncül algı ve perspektif işbirliği zemininin sağlam temelini inşa edebilir.

3. KÜRESEL VE BÖLGESEL YÖNELİMLER BAĞLAMINDA ORTADOĞU'DA SU SİYASETİ VE DİPLOMASİSİ

Tarih'te su kaynaklarına ilişkin ilk anlaşma iki Sümer şehir devleti olan Lagash ve Umma arasında bugünkü Irak'ın güneyinde M.Ö. 2500'de yapılmıştır. Antlaşma ile Dicle nehrinin su kaynaklarına dair ihtilaf son bulmuştur. BM Tarım ve Gıda Örgütü'ne göre dünyada M.Ö. 805 yılından bu yana suya ilişkin 3600'ün üzerinde antlaşma imzalanmıştır (Chellaney, 2016: s.82).

Bölgesel işbirliği girişimi modellerine güvenle birlikte önemli katkı sağlayan davranışsalcı akım gerginliklerden kurtulmanın tüm rakip taraflara sağlayacağı avantaj ve yararlar üzerinde durarak çatışmaların çözümü yönünde pratik öneriler getirmiştir. İletişim olanaklarının artmasının dünya barışını sağlayacağını öne süren haberleşme yaklaşımı da karşılıklı algılamada üzerinde durmuştur. Güvenlik stratejisinde psikolojik ve sosyolojik özellikler birlikte kullanılabilme özelliğinde olmalıdır. Barışçıl işbirliği ve güvenlik stratejilerinde müzakerelerle

birlikte yürütülecek diplomatik pazarlıklarda vaatler ve ikna ile birlikte sorunları ve çözümsüz durumları hatırlatacak eski dosyaları sürekli gündeme getirmek yerine yeni bir öneri sunmak ta çok önemlidir. Özellikle tek başına hedeflerin gerçekleştirilememesi ve maliyetlerin yüksek olması durumunda işbirliği stratejisi tercih edilir. Tabii bir de ekonomik olarak birbirine kenetlenmiş aktörlerin askeri kuvvet uygulamayacağı da bilinmektedir (Dedeoğlu, 2008: s.106).

Sosyolog Kaufman çağdaş güvenlik (sicherheit) yaklaşımı konusunda üç başlığın önemini vurgulamaktadır. İlki dışarıdan gelen tehlikenin yokluğu konusunda garantidir; ikincisi düzen eğilimi ihtiyacı ve üçüncüsü ise fiziki dengedir. Bunlara ekonomik, siyasal, eğilim ve kişisel güvensizlik analizini eklemek mümkündür. Ekonomik güvensizliğin sebebi fakir ve muhtaç olma riskidir. Siyasal güvensizlik ise ‘endişenin kristalleşmesine yol açan gelişmeler’ olarak görülebilir. Kişideki endişe bilinci belirli olmayan bir şeyi belirli bir konuya dönüştürerek rahatlama eğilimine yol açar. Eğilim güvensizliğinde güvenlik sağlayan bir düzenin kaybının tesiri vardır. Asıl çabalar dünyadaki karmaşıklığın azaltılmasına yöneliktir (aktaran Brauch, 2015, s.219). Ortadoğu bugün iç ve dış bilinen pek çok sebeple ekonomik, politik, eğilim ve kişisel güvensizlikleri içinde spazm ve bunalımdan geçmektedir. Klasik güvenlik ikileminin ötesinde yaklaşımlar ön plana kaçınılmaz bir şekilde çıkmaktadır.

J.Herz tarafından üretilen güvenlik ikilemi iki kutuplu soğuk savaş dönemini tasvir için korku ve silahlanma arasındaki ilintiyi açıklamada kullanıldı. Burada silahlanıp güç kazanan ülkenin etkilerinden uzak durmak için karşı bir cevap olarak daha fazla silahlanmanın bir kısır döngüye dönüşeceği vurgusu yer almaktaydı. H.Butterfield de buna benzer bir durumu ‘Hobbesçu’ ikilem olarak dillendirmiştir. A.Collins, bu ikilemi niyetlerin belirsizliği, uygun politikaların olmaması, diğerlerinin ve herkesin güvenliğinin azalması yönünden analiz etmiştir. Brauch bu ikileme alternatif olarak ‘beka ikilemini’ koymaktadır. Beka ikileminde yukarıdan aşağıya devlet merkezli bir bakışla aşağıdan yukarıya insan merkezli bakış bir araya getirilmek istenmektedir. Göç, savaşlar ve çevre gibi bölgesel ve küresel sorunlarda bu yaklaşıma ihtiyaç bulunmaktadır (Brauch, 2015: s.194-196). Bugün Suriye’de, dün Irak’ta yaşananlara bakıldığında Ortadoğu için ‘beka ikilemi’ kavramının çok daha açıklayıcı olduğu rahatlıkla gözlemlenebilir. Burada asıl büyük tehlike sistemik düzeyde yaşanan beka ikileminden daha çok toplumsal ve insani düzeyde bir yok oluş ve tükenme sendromunun yaşanmasıdır. Türkiye tüm bu sorunlar yumağının içinde hem sistem, devlet düzeyinde hem de millet ve fert olarak beka ikilemini aşacak farklı stratejiler geliştirmek durumundadır. Bu konu başlıklarından birisi de hidrostrateji ve su diplomasisi olarak göz önünde durmaktadır.

Jürgen Habermas’a göre halen uluslararası ilişkilere hakim olan araçsal aklın yerine iletişimsel ortak aklın devreye girmesiyle farklı güç kapasitelerine ve ekonomik gelişmişlik düzeylerine sahip olan ulusal ya da toplumsal birimler arasında tahakküme dayalı hiyerarşik ilişkiler yerine uzlaşmaya dayalı yatay ilişkiler kurulabilecektir (aktaran İnat ve Balcı, 2007: s.228-229).

ABD’nin İkinci Körfez Savaşı (2003) öncesinde, Irak’ın su kaynaklarına ilişkin New York Times’da bir makale yazan Stephen Pelletiere (CIA’in politika analisti) ABD’in, Irak

müdahalesiyle Ortadoğu'yu jeo-politik olarak yeniden şekillendirmek için sadece petrol kaynaklarını değil, aynı zamanda su kaynaklarını da kontrol etmelidir, görüşünü savunurken Ortadoğu'da su kaynaklı barış arayışları söz konusu olsa bile ileride su savaşına da yol açabilecek bir su kıtlığı ve azlığına vurgu yapmaktaydı. Fırat ve Dicle'nin su yönünden fiziksel kapasitesinden dolayı ABD Irak'ı sadece petrol açısından değil suyu kendi elinde tutarak Ortadoğu'ya dönük bir hakimiyet stratejisi geliştirmesi gerektiğini belirtiyordu (Selby, 2005: s.312-313).

Metropol ülkelerin savaş ve krizler için periferiyi yani kanatları seçme imkan ve kabiliyeti güvensizlik ikileminden dolayı oldukça azalmıştır. İyi komşuluk ilişkileriyle politik psikolojik bariyerleri aşarak yeni bir sayfa açmak bölgesel güvenlik ve barış için en sağlam yoldur. Ekonomik işbirliği arayışlarının süreci katalize ederek çıkmaz sokak siyasetlerinin alışlagelen taktiklerinin yabancılaştırıcı etkisini dağıtıcı işlevi olabilir.

Başat güçlerin realizmi kendince bir yorumlama ile ideolojik bir enstrüman ve demokles'in kılıcı gibi kullanarak durumu özellikle ekonomik açıdan kendi lehlerine çevirme kapasiteleri her zaman olmuştur. Uluslararası ilişkilerde doğa düzeni bağlamında anarşi okumalarının statükoyu cari haliyle olumlu karşılayacak bir tarzda görülmek üzere biçimlendirilmesi uzak bir ihtimal değildir. Bunun aşılabilmesinin en özgün yolu insani diplomasi perspektifi içinde adil, özgürlükçü demokrasilerin ve evrensel değerlerin hakkaniyetli bir paylaşımı ile Bölge'nin kendi siyasi iradesini ve aktörlerini açığa çıkartabilecek bir tutum alma fırsatıdır.

Nil Nehri havzası güneyinde Afrika'nın Ekvator sınırlarından başlayıp kuzeyde Akdeniz'e dek uzanan ve on devletin üzerinden geçen 6800 kilometre uzunluğuyla dünyanın en büyük nehri olarak Mısır'a ve Kuzey Afrika'ya hayat veren bir özelliğe sahiptir. Mısır %98'i çöl olan topraklara sahiptir ve %2'lik kısmı içeren Nil deltası nüfusun hemen tamamına yakını barındırmaktadır. 1967'deki Arap-İsrail Savaşı esas olarak Ürdün Nehri üzerindeki anlaşmazlıktan kaynaklanmış görünse de pek çok iç ve dış dinamik bu süreçte etkili olmuştur. Mısır'ın öldürülen meşhur lideri Enver Sadat'ın, İsrail'le Mısır arasında 1979'da Barış antlaşmasını imzaladıktan sonra söylediği, "Mısır'ı savaşa sokabilecek mesele sudur" sözü Ortadoğu için 'Su Meselesi'nin önemini çok iyi tasvir etmektedir. 1990'da Boutros Boutros-Ghali Mısır Dışişleri Bakanı olarak, "Mısır'ın Milli Güvenlik Meselesi Nil'in sularına bağlıdır ve bu da diğer Afrika Ülkelerinin elindedir" derken yine Mısır'ın 1957'de Süveyş Kanalı Kriz'inden itibaren değişmeyen gerçekçi tutumuna işaret etmektedir. Ancak Mısır Nil'e kıyıdaş ülkelerle olan ilişkilerini zaman içerisinde yumuşatmış ve ikili ve çoklu diyaloglarla ihtilaf ve çatışmaların barışçıl çözümüne doğru bir tutum değişikliğine yönelmiştir (Kitissou, 2004: s.10-16).

Ortadoğu için bir su yönetimi paradigmasının gelişiminde mesela Avrupa'ya kıyasla bazı sınırlılıklar söz konusudur. Ortadoğu'da su barışı ve işbirliğinin gelişimi için verili halde aktif halde bulunan altı temel prensip, kabul ve öğretinin dönüşümüne gereksinim duyulmaktadır. Bunlardan ilki sıfır toplamlı oyun teorisi ve realist rekabetin varlığıdır. Kooperasyonun Ortadoğu için sık görülen bir tablo olmadığı iddia edilir. Arap-İsrail Savaşı, Irak'ın Kuveyt'i

işgali ve İran-İrak savaşı ve daha pek çok örnek bu zorluğa işaret etmektedir. Bununla birlikte Oslo Barış Antlaşması, Nil Havzası inisiyatifi, 1987 yılında Fırat'a ilişkin Türkiye-Suriye ve 1990'da Dicle'ye dair Irak-Suriye arasındaki antlaşmalar işbirliğinin de zemininin olduğunu göstermektedir. İkinci eğilim suyun ulusal güvenlik bağlamında güvenlikleştirilmesi durumudur. Üçüncü problematik suyun kalitesinden, niteliğinden daha çok niceliği ve miktarı üzerinden özelleştirilerek ele alınmasıdır. Bir diğer faktör iklimden neşet eden sebeplerle tedbir vb. nedenlerle çok fazla hacimde suyun depolanmasıdır. Beşinci handikap gizlilik uygulamaları ve suya dair data ve verilerin paylaşılmasındaki yetersizliktir. Son olarak elitist yaklaşımlar ve merkeziyetçi karar alma mekanizmaları vurgulanabilir. Başarılı bir su yönetiminin tesis edilememesinde en önemli faktörlerden birisi olan lokal desteğin sağlanamamasında elitin süreci tıkayıcı davranışlarının payı bulunmaktadır (Sümer, 2014: s.83-87).

Elitist yaklaşımların Ortadoğu'da süregelen etkisinin mevcut haliyle aşılmasında modernite ile birlikte geleneksel kodların istikrar içinde bir yenilenme ileri zamanlı olarak düşün ve tutum düzeyinde koordinasyonu gereklidir. Diğer zihinlerin varlığını kabul ile beraber farklı akılların bileşke vektörünü sürece dahil edecek etkili ve katılımcı iletişim yeni sürecin zeminini hazırlayabilir.

Daha iyi bir su yönetimi ve siyaseti daha uyumlu, harmonik ve sürdürülebilir bir dünyanın inşasında esas sütun mahiyetindedir. Suyun güvenliği ekonomik, gıda ve çevresel güvenlik için önemli olduğu kadar daha iyi bir milli varoluş, kamu sağlığı, bölgesel barış uluslararası istikrar için de esastır. Uluslararası toplum da uluslararası pek çok mevzunun çözümünde suyun merkezi öneme sahip olduğunu anlamış durumdadır (Chellaney, 2016: s.84).

4. TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU SU SİYASETİ VE DİPLOMASİ'Sİ: YENİ BİR İNŞA İÇİN YOL HARİTASI

Türkiye'nin bir bütün olarak Ortadoğu siyasetine yönelik değişim ve süreklilik dinamiklerinin esas olarak su siyaseti ve diplomasisi bağlamında da geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Milli güvenliğin sağlanması temel öncelik olmakla beraber komşularla barış içinde bir arada yaşama ilkesi de daima ön planda tutulmaya çalışılmıştır. Asıl mesele iç ve dış ekonomi politik konjonktürdeki değişim ve dönüşüm trendinin siyasa yapım süreçlerine olan etkisinde ortaya çıkmaktadır. İnsani ve kültürel diplomasinin de sürece dahil edilmesiyle Türkiye bölgesel etkisini sahada eskiye nazaran daha bir yükseltmiş ve buna mukabil öngörülen ve tahmin edilmeyen pek çok refleks ve tepkilerin de açığa çıktığı görülmüştür. Şimdiki arayışın söylem ve eylemlerin karmaşık etkisini şartları kuşatarak aşan yeni bir dinamik denge ve aktif bir uyum süreci olarak düşünülebilir.

Türkiye'nin sınıraşan sulara geleneksel hukuki yaklaşımı 4 temel ilke çerçevesinde olmuştur:

- 1- Mutlak Egemenlik (Harmon Doktrini) ilkesi.
- 2- Doğal durumun bütünlüğü ilkesi.
- 3- Ön kullanım ilkesi.

4- Adil (hakkaniyete uygun) kullanım ilkesi (İmer, 2011: s.414-415).

Ayrıca Türkiye Ortadoğu için Manavgat suyu projesini ve barış suyu projelerini de sunmuştur. Türkiye bu projelerle dış destekli terörü durdurmak ve bölgesel güvenlik ve barış inisiyatifi geliştirmek istemiştir. Türkiye ayrıca Fırat ve Dicle'nin hakça, akılcı ve optimum kullanımı için üç aşamalı bir plan da teklif etmiştir. Su ve toprak envanterinin yapılması ve elverişli-optimum ürün tasarımı da muhataplara su ve gıda güvenliği kapsamında takdim edilmiştir (İmer, 2011: s.414-416).

Su stresinin ve kıtlığının yol açtığı ekolojik ve ekonomik nedenler doğrudan politik sonuçlara yol açma özelliğine sahiptir. Sorunun bu yanının daha çok tepkisel nitelikte olduğu düşünülebilir. Aynı nehir havzaları hidrolojik olarak birbirine bağlıdır ve bütünlük arz eder. Tuna Nehri Havza Yönetimi ve Mekong Nehri Komisyonu uluslararası havza yönetimlerine birer örnektir (Pamukçu, 2000: s.107). Ortadoğu'da ortaya çıkabilecek su kaynaklı kriz ve çatışmaların önlenmesi konunun barışçıl yaklaşımla ve işbirliği içinde çözümüne bağlıdır (Pamukçu, 2000: s.255). Dünya'da ve Ortadoğu'da su sorununun çevresel, ekonomik ve politik nedenleri vardır (Pamukçu, 2000: s.299). Havzalar boyu akılcı bir su yönetimi, bölgesel işbirliği sayesinde Ortadoğu Barış'ının önündeki engelleri ortadan kaldıracaktır (Pamukçu, 2000: s.302-303).

Ortadoğu su yoksulu bir bölge olduğu için su kaynaklı krizlere doğal olarak hazırlıklı olmalıdır. Bu Yüzyıl'ın ilk çeyreğinin bitiminde ancak iki ya da üç ülkenin su bakımından kendine yeter durumda olacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda suyun siyasetten uzak teknik ve idari yönden ele alınmasının işbirliği ve barış açısından daha olumlu olabileceği düşünülebilir (Dinçyürek, 2003: s.110-112). Tabii idari ve teknik açıdan durumun tekemmül edebilmesi boşlukta teşekkül etmeyeceği ve siyasi iradelerin tutum ve tasarrufuna bağlı olduğu da ayrı bir gerçektir. Belki yapılması gereken tüm taraflar ve aktörler arasında suyun adil, makul ve objektif ele alınabileceği bir platform teşkiline gidebilecek sürecin önünü açmaktır.

Realist ya da neorealist perspektiften incelendiğinde, çatışma unsuru öne çıkarken karşılıklı bağımlılık teorisine göre ele alındığında ise işbirliği unsuru öne çıkmaktadır. Neorealist bir perspektifle, Türkiye'nin sınıraşan su sorunu nedeniyle bir çatışma riski altında bulunduğunu, soruna taraf aktörlerin çoğaldığını ve bunun da çatışma riskini artırdığı düşünülebilir (Akbaş, 2015: s.94). Türkiye zaman içerisinde su sorununa hem kuramsal hem de uygulama açısından realist yaklaşımla birlikte ekonomi politik nedenler ve toplumlar arası güven teşkili ve yakınlık noktasında işbirliğini öne çıkaran inisiyatifler almaya başlayacaktı.

1980'li yıllarda ortaya çıkan eleştirel dönemle birlikte daha kapsayıcı paradigma ihtiyacıyla uluslararası ilişkiler sosyolojisi gelişmeye başlamış ve devlet ötesi unsurlar da analizlere dahil edilmeye başlanmıştır. Paradigmalar arası tartışma realizm ve pluralizmin yanına yapısalcı olarak tanımladığı az gelişmişlik kuramlarını ve eşitsizlik problemlerini yerleştirmiştir (Yalvaç, 2014: s.30-31).

Ancak 1970'lerden itibaren Fırat üzerinden su kaynaklı çıkar çatışmalarının başladığını söylemek pekala mümkündür. Özellikle 1974-75 yılları kışında hem Türkiye Keban üzerinde hem de Suriye Tabka barajı üzerinde su tutunca Irak'la Suriye çatışmanın eşğine gelecekti. Türkiye bölgesel bir çatışmaya sebep olmaması için GAP'la birlikte Suriye ve Irak'la anlaşma masasına oturmak isteyecekti. Bu gerilimlerin PKK terörünü besleyen dış dinamik boyutu (özellikle Suriye kaynaklı) gündeme gelecekti (Kut, 1994: s.225-228).

Türkiye kuruluşundan bu yana realist paradigmayı temel alan bir gerçekçilik politikası'na idealizm ve inşacı perspektifi de dahil ederek değişimle birlikte geçmişten geleceğe bir süreklilik çizgisini harmonize etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda su siyaseti ve diplomasisi noktasında hem teorik olarak akademik açıdan hem de pratik olarak siyaset üretimi ve icrasında işbirliği ve ortak aklı esas bir yönelimi benimsemiye eğilimine girmiştir denilebilir.

Suyun güvenlikleştirme siyasetinin ötesinde ortak su yönetimi ve su diplomasisi bağlamında çok katmanlı bütünleşik bir işbirliği stratejisi için devreye sokulabilmesi günümüz dünyasında pek çok açıdan anlamlı görünmektedir. Suyun işbirliği için ayrıştırıcı çatışan çıkarlar yerine birleştirici katalizör rolü üzerinde de durulmaktadır. Su siyasetinden su diplomasisine doğru bir geçiş sürecinin hedefi adil paylaşım ile barışçıl bir iklimin tesisidir. Konu ve amaç bakımından kapsamın belirlenmesiyle bu süreç kolaylaşabilecektir. Ancak kavram ve sınırlar konusunda tam bir uzlaşma söz konusu değildir (Mengiler, 2018: s.55-75).

Dünya'da su savaşları söylemleri egemen durumdayken bile Türkiye Ortadoğu Barış Suyu projesi geliştirebilme kapasitesini ortaya koyabilmiştir. Bu tutum iç ve dış siyaset, ekonomi, güvenlik ve daha pek çok açıdan, su siyasetinde bir çeşitlilik ve farklılaşma ile paralel seyreden dinamiklerin etkileşimi sayesinde ortaya çıkmıştır.

Uluslararası örgütler devletlerin yerine kendilerini ikame etmek üzere kurulmazlar. Zaten devletler bu yeni yapılanma ve network'lerin temel aktörleridir. Uluslararası örgütlerin belirli nitelikleri ve üstlendikleri roller bu işin tabiatına uygun beklentilerle biçimlendirilmelidir. Devletler siyasal oldukları kadar aynı zamanda sosyal varlıklardır. Uluslararası örgütler anarşik uluslararası ortamda devletlerin belli ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkarlar. Teknoloji ve sanayileşmenin etkisiyle ortaya çıkıp iş görüp varlığını idame ve ikame edebilir. Devletler örgütlere yetki verirken egemenliklerinden vazgeçmemektedir. Bir uluslararası örgütün sadece kurulmuş olması dahi uluslararası politikayı ve ilişkileri etkilemeye yetebilmektedir (Ateş, 2019: s.395-396). Bölgesel işbirliği örgütlerinin oluşumunda şüphe ve karşılıklı güvensizlik unsurlarını bertaraf etmek önemli olduğu kadar ön şartlı yaklaşmamak da sonuç alma üzerinde etkilidir. Nötral uluslararası hakemlik yapılarının sürece dahil olması kadar finansman boyutu ve yönetimle beraber siyasa yapım süreçleri de etkilidir. Siyasi iradenin olmaması durumunda teknik uzmanların rolü sınırlı kalır (Gruen, 1994: s.264-266).

Su diplomasisi suyun ötesindeki amaçlara (istikrar, barış, işbirliği) ulaştıracak araçları içermelidir ve bu noktada bağlam çok önemlidir. İhtilafların barışçıl çözümünde (conflict management) öncelikle tek taraflı hareketten kaçınarak (unilateral actions) iletişime açık halde bulunarak barışçıl çözüm yolunda adımlar atarak koordinasyon içinde davranmak gerekir. Daha

sonra işbirliği için ortak harekete (joint actions) geçerek sonuçlar alınabilir. Çatışma ve sorunun çözümünde iletişim, uyum-benimseme ve katılım aşamalarından geçilerek entegrasyona, bütünleşmeye ulaşılır (Molnar vd., 2017: s.19-20).

Bu durum ve gelişmelerin süreklilik arz etmesi kurumsal çabalarla cisimleşecek teknik, ekolojik, ekonomik ve politik arayış ve yönelimler vesilesiyle daha bir hız ve güç kazanacaktır. Bunun için pek çok kamusal ve insani organizasyon ve aktiviteye açık bir çatı teşkilatı olarak bölgesel ölçekte faaliyet yürütebilecek Ortadoğu Su Kurumu'nu önermekteyiz. Ortadoğu'da barış ve işbirliğinin somutlaşması su üzerinden ilerletilmeye elverişlidir. Bu durum ve gelişme terörün yapısal kaynaklarını ve dış dinamiklerini de ortadan kaldıracak bir su kaldırıcı imkanını da beraberinde sunabilecektir. Başat güçlerin realizmi kendince bir yorumlama ile ideolojik bir enstrüman ve demokles'in kılıcı gibi kullanarak durumu özellikle ekonomik açıdan kendi lehlerine çevirme kapasiteleri her zaman olmuştur. Uluslararası ilişkilerde doğa düzeni bağlamında anarşi okumalarının statükoyu cari haliyle olumlu karşılayacak bir tarzda görülmek üzere biçimlendirilmesi uzak bir ihtimal değildir. İyi komşuluk ilişkileriyle politik psikolojik bariyerleri aşarak yeni bir sayfa açmak bölgesel güvenlik ve barış için en sağlam yoldur. Ekonomik işbirliği arayışlarının süreci katalize ederek çıkmaz sokak siyasetlerinin alışlagelen taktiklerinin yabancılaştırıcı etkisini dağıtıcı işlevi olabilir.

MEWA (Middle East Water Association): Ortadoğu Su Kurumu'nun (Birliği'nin) teşekkülü bölgede hem teorik hem pratik arayışları teşvik edip biçimlendirecek sağlam bir bilgi, vizyon, misyon ve birikimin altyapısını hazırlayacaktır. Reel ekonomik, ekolojik ve politik ihtiyaçlar ile beraber bölgesel güvenlik, işbirliği ve istikrarın sağlanmasında gerekli olan toplumsal destek tabanının sağlanması öncelikle böyle bir çatı örgütün kısa, orta ve uzun vadeli projeleri ve çalışmalarını cisimleşebilecektir. Türkiye bu gelişmeyle beraber her açıdan özgüvenli duruşu ve tekemmül etmiş tutum ve davranışlarıyla çok farklı seviyelerde ve pozisyonlarda farklılaşmış bir tecrübenin insiyatifini üstlenebilecek bir bölgesel aktör olduğunu gösterebilecektir. Suyun yumuşak güç olarak devreye sokulmasıyla öncelikle insani diplomasi üzerinden konu pek çok platforma taşınıp temsil edilme potansiyeline sahiptir. Süreç içerisinde bu yapı kendi işlev ve faaliyet alanlarına sahip çıkarak genişleme ve derinleşme kinetiğini harekete geçirebilecektir.

5. SONUÇ

Ortadoğu hemen hemen tüm enerji kaynaklarıyla alakalı olarak -özellikle giderek artan bir trendle hidroenerji- güvenlik, krizler ve işbirliği bağlamında jeopolitik önemini korudu. Hidrostrateji'nin Ortadoğu ölçeğinde özellikle Fırat, Dicle, Ürdün ve Nil Havzası olmak üzere su kaynakları açısından kullanım, birikim ve paylaşımı başta Türkiye'ye ve bölgesel sorunlara ve durumlara etkisi karşılaştırmalı analizlerle derinlemesine etüt edilmelidir. Tarihsel kırılma ve alt-üst oluşların inanılmaz bir hıza ulaştığı bu zaman diliminde en önemli unsurlar hedef kitle ve muhatapların psikolojik, toplumsal algısı ve ihtiyaçları ile biçimlendirilen politik yaklaşımların küresel, bölgesel ve yerel gerçeklik açısından objektif ve sübjektif olarak anlamlı ve işlevsel hale getirilmesidir. Su'dan kaynaklanan rekabet ve anlaşmazlıklar tarih boyunca hep

olmuştur; şimdi ve bundan sonra da olabilecektir. Su kıtlığı, hidrostrateji ve güvenlikten kaynaklanan sebeplerle bu ihtilafların çatışma ve savaşa dönüştürülmemesi asıl hedef olmalıdır. Bunun için devlet ve devlet dışı aktörlerle beraber diğer toplumsal unsurların ve insan teklerinin sürece dahil edildiği su diplomasisi ve işbirliği arayışları oldukça önemlidir. Bölgesel barış, işbirliği, istikrar ve güvenliğin her açıdan sağlanması Ortadoğu'nun su başta olmak üzere insanlar ve toplulukların sağlık, yaşam ve enerji güvenliği için 'sine qua non' bir zorunluluktur. Ortadoğu'da ve Dünya'da 'su, hayat ve enerji bilgisi ve kalitesini arttırmak' ilk adım olarak düşünülünce ikinci adım elbette bu konuda ortak işbirliği kültürünü yeniden geliştirmek olarak önümüzde durmaktadır. Ortak geleceğin yeniden inşası, riskleri ve krizleri dikkate alarak 'su hayattır' temel ilkesini canlandıran bir ortak imkan ve işbirliği kültürünün eksen değer haline getirilmesiyle gerçekleşebilir. Petrol'ünü yüzyıl önce siyaset labirentlerinde kaybeden Ortadoğu, suyunun buharlaştırılmasına izin vermemelidir. Bu noktada MEWA'nın teşekkülü (Middle East Water Association) çok önemli bir başlangıç noktası ve ağırlık merkezi olabilir. Petrol'ünü yüzyıl önce başat güçlerin reel ekonomi politik labirentlerinde süreç içinde kaybeden Ortadoğu, bu yüzyılda siyasi rasyonalite ve akli selimden uzak tutumlarla zaten görece kıt haldeki suyunun buharlaştırılmasına izin vermemelidir. Çünkü su hayattır ve hayatı ıskalamamak gerekir. Su başlarını da devlerin tutmaması için yeni bir bilinç ve farkındalık şarttır. Su kültürüne ve medeniyetine sahip insanların tarihsel mirasın ışığında deneyim zenginliği ile beraber modern dünyanın bilgi ve teknoloji birikimini bütünleştirerek ortak bir geleceği inşa edebilmesi mümkündür. Su'yu ortak insani ve kültürel kodlarla ve yeni bir anlayış içinde sahiplenerek bir başına, âvâre halde akıp gitmesine seyirci kalmamak yaşamsal önemdedir. Dicle'nin (Bağdat'ın) bilge şairi Fuzuli 'Su Kasidesi'nde şöyle seslenir:

Hâk-i pâyine yetem der ömrlerdir muttasıl

Başını taştan taşa urup gezer âvâre su...

Ekler:

Table 189. World water balance

Region	Area (10 ⁶ km ²)	Precipitation		Evaporation		Run-off (flow into ocean)					
						Surface water		Ground water		Over-all amount	
		mm	km ³	mm	km ³	mm	km ³	mm	km ³	mm	km ³
Globe	510	1 130	577 000	1 130	577 000	—	—	—	—	—	—
World ocean	361	1 270	458 000	1 400	505 000	124	44 700	6	2 200	130	47 000
Land											
Area of external run-off	119	924	110 000	829	63 000	376	44 700	19	2 200	395	47 000
Area of internal run-off	30	300	9 000	300	9 000	—	—	—	—	—	—
Whole land area	149	800	119 000	485	72 000	300	44 700	15	2 200	315	47 000

Note. Values of the balance components have been rounded off.

Table 190. River run-off from continents according to different authors (mm)

Author (year)	Europe	Asia	Africa	North America	South America	Australia	Antarctica	Whole land area
Zubensk (1956)	246	225	155	267	491	—	—	254
Lyovich (1960)	294	286	156	264	414	—	—	—
Marchinek (1965)	275	—	111	229	536	—	—	275
Lyovich (1969)	300	286	139	265	445	218	—	250
Zubensk (1970)	250	290	260	340	930	—	—	310
Nemaltzev (1969)	365	320	179	276	532	214	80	283
Lyovich (1972)	319	293	139	275	583	226	150	289
Data of the present monograph (1974)	306	324	153	339	658	280	165	314

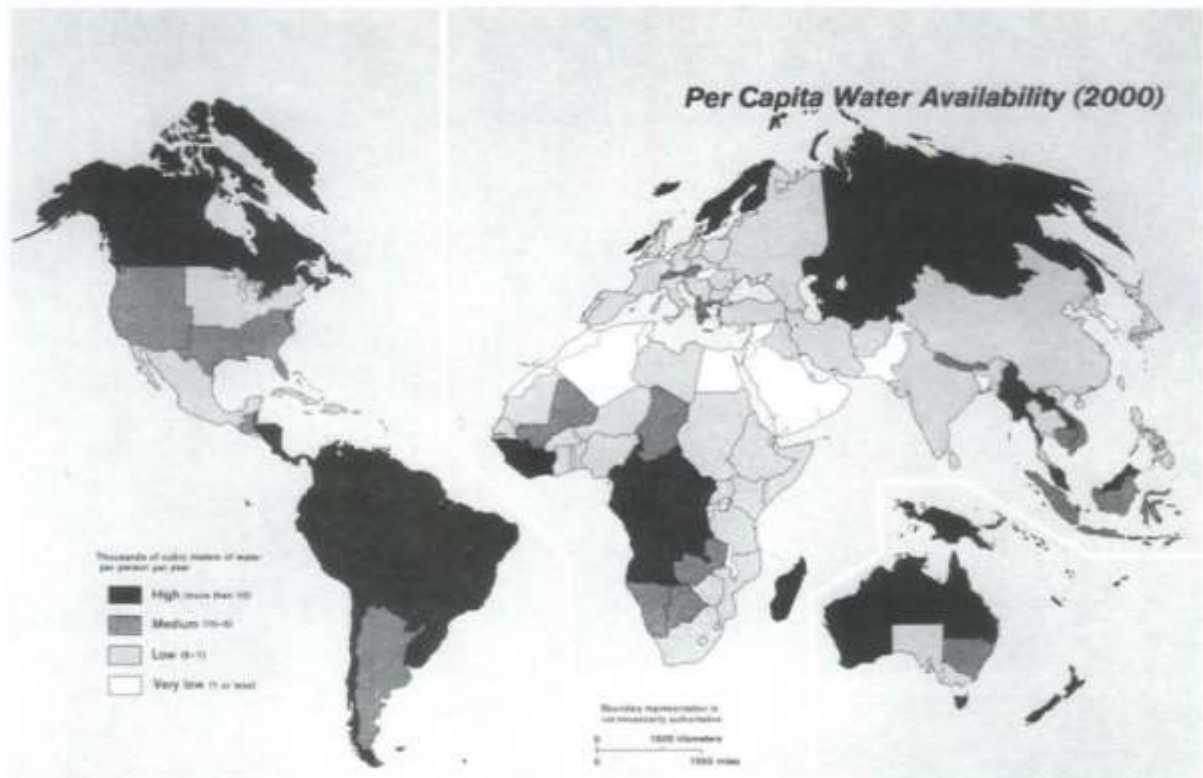
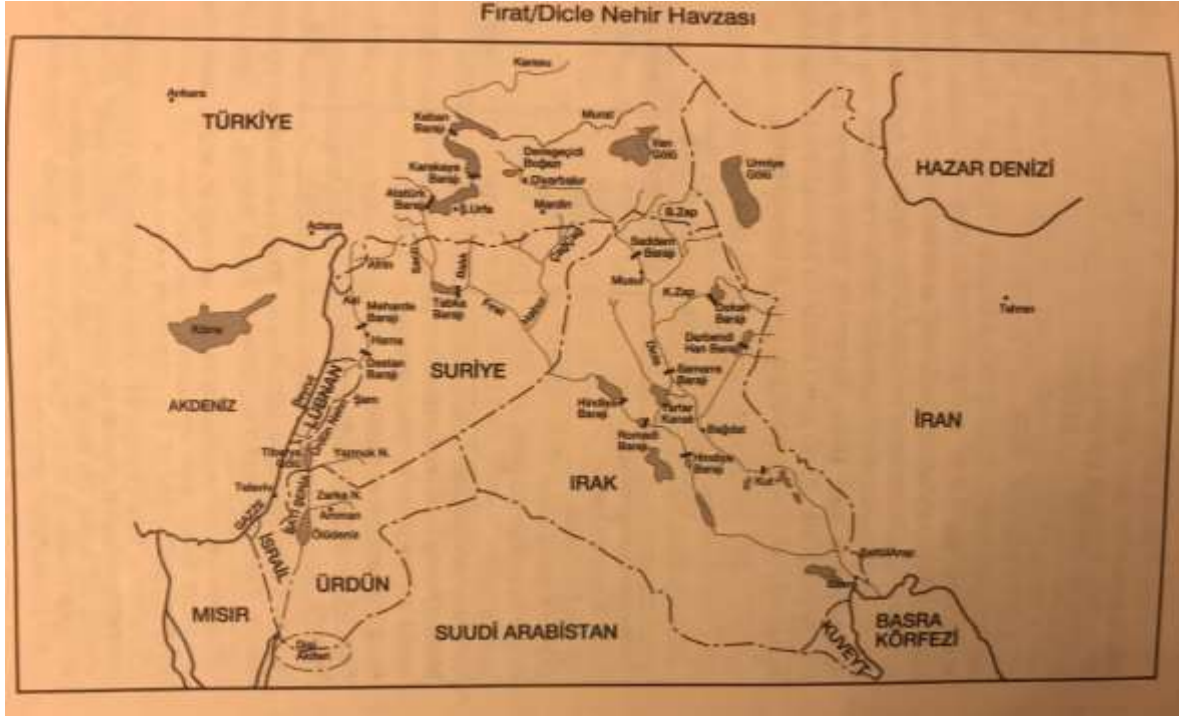

Figure 7. Projected per capita water availability, 2000.

KAYNAKÇA

Akbaş, Z. (2015). Türkiye'nin Fırat ve Dicle Sınırşan Sularından Kaynaklanan Güvenlik Sorunu ve Çatışma Riski. **Bilig**, Kış 2015, Sayı 12, 93-116.

Al-Muqdadı S.W.H. (2019). Developing Strategy for Water Conflict Management and Transformation at Euphrates-Tigris Basin. **Water** 2019, 11, 2037; doi: 10.3390/w11102037. URL: www.mdpi.com/journal/water.

Ateş H., Bektaş M. (2016). Ortadoğu'da Su Savaşı İhtimali. **Yeni Türkiye** (s. 392-403) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Ateş, D. (2019). **Uluslararası Örgütler Devletlerin Örgütlenme Mantığı**. Bursa: Dora Basım-Yayın.

Barney, G.O. (1988). **The Report Global to the President 2000, Foreword by Jimmy Carter**. Arlington: Seven Locks Press.

Bilgiç, A. (2015). Güvenlik İkilemini Yeniden Düşünmek: Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif. Mustafa Aydın ve Hans Günter Brauch (Der.). **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe** (s. 338-352). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Brauch, H. G. (2015). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. Mustafa Aydın ve Hans Günter Brauch (Der.). **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe** (s. 167-198). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chellaney, B. (2016). Water, Peace, and War: Confronting The Global Water Crisis. **Asia Pacific Peace Studies** 1, No.1 Summer 2016, 71-86.

Dedeoğlu, B. (2008). **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**. İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.

Dinçyürek, A. (2003). **Yeni Bir Strateji; Hidrostrateji**. İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi.

Freedman, J. L., Sears D. O. ve Carlsmith, J. M. (1998). **Sosyal Psikoloji**. 3.Baskı. Ali Dönmez (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Gruen, G.E. (1994). International Regional Cooperation: Preconditions and Limits. Ali İhsan Bağış (Der.). **Water as an Element of Cooperation and Development in the Middle East**. (s. 263-288). Ankara: Hacettepe University.

İmer, S. (2011). Su Sorunu ve Türk Dış Politikasına Etkileri. Yelda Demirağ, Özlen Çelebi (Ed.). **Türk Dış Politikasında Son On Yıl**. (s. 409-419). Ankara: Palme Yayıncılık.

İnat, K. ve Balcı, A. (2007). Dış Politika: Teorik Perspektifler. Zeynep Dağı (Der.). **Uluslararası Politikayı Anlamak, ‘Ulus-Devlet’ten Küreselleşmeye** (s. 212-286). İstanbul: Alfa Basım Yayın.

Kıbaroğlu A.ve Sümer, V. (2006/07). Sınıraşan Nehirlerdeki Su Uyuşmazlıklarına Farklı Yaklaşımlar: Uluslararası İlişkiler Disiplini Ne Sunabilir?, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 3, Sayı 12 (Kış 2006-2007), 21-48.

Kitissou, M. (2004). Hydropolitics and Geopolitics: Transforming Conflict and Reshaping Cooperation in Africa. **Africa Notes**. November/December 2004, 1-17.

Korzun V. I. ed. by. (1978). **World Water Balance and Water Ressources of the Earth, Unesco: Studies and Reports in Hydrology**. Paris: Unesco Press.

Kut, G. (1994). Türk Dış Politikasında Su Sorunu. Faruk Sönmezođlu (Der.). **Türk Dış Politikasının Analizi**. (s. 225-230). İstanbul: Der Yayınları.

Mengiler, Ö. (2018). **Su Diplomasisi Bir Başlangıç**. Ankara: İmaj Yayınevi.

Molnar, K., Cuppari, R., Schmeier S. ve Siegfried, D. (2017). **Preventing Conflicts, Fostering Cooperation- The many Roles of Water Diplomacy**. Published by: UNESCOs International Centre for Water Resources and Global Change, Koblenz.

Pamukçu, K. (2000). **Su Politikası**. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Rezapour, M., Osalou, A.A. ve Asgarzadeh, A. (2019). Impacts of Turkey’s hydropolitic on Iraq and Syria. **IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)** Volume 24, Issue 8, Ser. 1 (August. 2019), 14-21, e-ISSN: 2279-0837, p-ISSN: 2279-0845. www.iosrjournals.org

Richards, A. ve Waterbury, J. (2008). **A Political Economy of the Middle East**. 3.Edition. Colorado: Westview Press.

Selby, J. (2005). The Geopolitics of Water in the Middle East: Fantasies and Realities. **Third World Quarterly**, Vol. 26, No. 2 (2005), 329-349. Published by: Taylor & Francis, Ltd. Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/3993731>. Accessed: 23-02-2020 15:53 UTC

Selby, J. (2005). Oil and Water: The Contrasting Anatomies of Resource Conflicts. **Government and Opposition**, Vol. 40, No.2, Special Issue on Resource Politics, 200-224. Published by: Cambridge University Press. Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44483111>. Accessed: 23-02-2020 15:52 UTC

Starr, J. R. (1991). Water Wars. Source: **Foreign Policy**, No. 82 (Spring, 1991), 17-36. Published by: Slate Group, LLC Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/1148639>. Accessed: 23.02.2020 15.49 UTC.

Stucki, P. (2005). **Water Wars or Water Peace? Rethinking the Nexus between Water Scarcity and Armed Conflict**. PSIS Occasional Paper, Number 3/2005. Published by:PSIS in Switzerland.

Vakur, S. (2014). A Chance for A Pax Aquarum in the Middle East? Transcending the Six Obstacles for Transboundary Water Cooperation. **Journal of Peacebuilding & Development**, 9:2, 83-89, DOI: 10.1080/15423166.2014.944857.

Wolf, A.T. (1996). Middle East Water Conflicts and Directions for Conflict Resolution. **Food, Agriculture, and the Environment Discussion Paper 12**. Washington: International Food Policy Research Institute.

Yalvaç, F. (2014). Devlet. Atilla Eralp (Ed.). **Devlet ve Ötesi, Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar** (s. 15-53). 8.Basım. İstanbul: İletişim Yayınları.